

**Mirosława Siuciak, *Komunikacja urzędowa
na Górnym Śląsku w okresie XVI–XVIII wieku.*
Ujęcie dyskursologiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu
Śląskiego, Katowice 2024, ss. 314**

Tomasz Lisowski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0001-6318-7421

Monografia Mirosławy Siuciak jest zwięźceniem wieloletnich badań Autorki nad historycznymi odmianami polszczyzny oraz nad rozwojem językowych form komunikacji instytucjonalnej, w których przyjmuje perspektywę komunikologiczną umożliwiającą zastosowanie narzędzi i założeń współczesnej dyskursologii do analizy dawnych, instytucjonalnych gatunków wypowiedzi. Podwaliny tej koncepcji badawczej zostały sformułowane przez tę lingwistkę w artykule, pt. *Dyskurs publiczny w perspektywie diachronicznej* [2016a], gdzie określa ona zakres pojęcia *dyskurs publiczny*, który ujmuje jako zjawisko wielowymiarowe i zróżnicowane typologicznie. Obejmuje ono szerokie spektrum praktyk ujawniających się w komunikacji publicznej, organizującej życie społeczne, takich jak m.in.: dyskurs prawno-administracyjny, szkolno-dydaktyczny, naukowy, religijno-wyznaniowy oraz polityczny. Problematyce dyskursu publicznego, analizowanego z lingwistycznej perspektywy diachronicznej, poświęcone są także inne prace Mirosławy Siuciak [2011a; 2011b; 2016b].

W recenzowanym studium katowicka językoznawczyni, syntetyzując dotychczasowe wyniki badań prowadzonych z perspektywy komunikologicznej, podejmuje – dodajmy już teraz – udaną próbę zastosowania metod właściwych synchronicznym lingwistycznym badaniom tekstologiczno-dyskursologicznym do diachronicznej analizy lingwistycznej obszernego językowego materiału historycznego. Zatem w wymiarze metodologicznym praca ma charakter nowatorski – Autorka adaptuje narzędzia interpretacyjne stosowane w badaniach dyskursologicznych do możliwości i ograniczeń poznawczych, z którymi musi mierzyć się historyk języka, rekonstruujący dawny język tylko na podstawie

dochowanych do naszych czasów źródeł pisanych i niedysponujący ówczesną kompetencją językową. Podkreślić należy, że badaczka ma również pełną świadomość heterogeniczności metodologicznej, charakteryzującej historię języka jako subdyscyplinę lingwistyczną i wynikających z tej polimetodologii perspektyw badawczych nie tylko tradycyjnych, ale także tych, które nie zostały jak dotąd objęte refleksją naukową [Siuciak 2015; 2018].

Przedmiotem empirycznym badań zaprezentowanych w recenzowanej pracy są polskojęzyczne zapiski kancelaryjne i sądowe z XVI–XVIII wieku, pochodzące z Górnego Śląska. Autorka traktuje je jako zespół świadectw kulturowych i językowych, które pozwalają zrekonstruować praktyki komunikacyjne dawnych społeczności lokalnych. W tym sensie studium Mirosławy Siuciak przekracza granice tradycyjnych badań stylistycznych, stając się pracą z pogranicza lingwistyki historycznej, socjolingwistyki, teorii komunikacji i historii kultury.

Wybór zapisków kancelaryjnych z okresu od XVI do XVIII w., pochodzących z kilku ośrodków Górnego Śląska, jako materiału poddanego analizie lingwistycznej Autorka argumentuje względami merytorycznymi – są to jedyne dostępne nam tak różnorodne i zarazem reprezentatywne źródła, które dzięki ciągłości chronologicznej umożliwiają uchwycenie ewolucji polszczyzny urzędowej w długim trwaniu historycznym. Dokumentują one role komunikacyjne podmiotu instytucjonalnego, które modelowane są przez oczekiwania obywateli zwracających się do urzędu z kwestiami wymagającymi rozstrzygnięć prawnych [Siuciak 2024a]. Analiza tych zapisków ma służyć rekonstrukcji strategii dyskursywnych wykorzystywanych w komunikacji między urzędem a obywatelem oraz określeniu „[...] konstytutywnych cech i form gatunkowych [...] dyskursu prawno-urzędowego” (Siuciak 2024b: 10). A zatem analizowane śląskie teksty urzędowe Autorka traktuje nie tyle jako formy właściwe dla stylu urzędowego, ile jako „[...] teksty kultury, będące świadectwem sposobu używania języka w różnych kontekstach sytuacyjnych, realizujące wielorakie potrzeby i cele komunikacyjne” [Siuciak 2024b: 10].

Rozważając kwestie terminologiczne, Autorka wychodzi od konstatacji, że kategoria dyskursu, choć stosunkowo młoda w lingwistyce, otwiera nowe możliwości interpretacyjne w badaniach diachronicznych. Dyskurs definiuje jako „rytuał społeczno-językowy związany z daną dziedziną życia i podlegający zmianom wraz z przekształceniami życia społecznego” [Siuciak 2024b: 52]. Dyskurs, ujmowany jako praktyka komunikacyjna określonej wspólnoty komunikatywnej, nie tylko odzwierciedla, lecz także współtworzy społeczne relacje władzy, kompetencji i autorytetu. Tak rozumiany: „[...] dyskurs [...] konserwuje stosowne scenariusze zachowań komunikacyjnych oraz reguły ich wypełnienia za pomocą wypowiedzi [...]” [Siuciak 2024b: 52].

I w dalszej części merytorycznego wywodu, prowadząc rozważania metodologiczne zmierzające do wypracowania odpowiednich narzędzi interpretacji lingwistycznej, Autorka zestawia kategorię dyskursu z tradycyjną lingwistyczną kategorią kognitywno-interpretacyjną, jaką jest styl, by ustalić relacje, jakie zachodzą między nimi. Dowodzi mianowicie, że „[...] dyskurs i styl odnoszą się odmiennych poziomów interpretacyjnych” [Siuciak 2024: 52]. Styl jest pojęciem szerszym, uwzględniającym pragmatyczne i kulturowe uwarunkowania wypowiedzi. Dlatego też, jak konkluduje: „[...] styl [...] wydaje się bardziej predestynowany do opisywania tekstów dawnych” [Siuciak 2024b: 52]. Autorka proponuje tym samym przesunięcie perspektywy badawczej – z analizy formalnych cech tekstu na analizę jego funkcji i społecznego zakorzenienia. Każdy tekst jest więc osadzony w określonej przestrzeni dyskursywnej, wyznaczonej przez takie parametry jak: „[...] tematyka, odniesienie do rzeczywistości, funkcje pragmatyczne, relacje nadawczo-odbiorcze, świat wartości” [Siuciak 2024b: 52–53]. Taki sposób ujęcia materiału badawczego pozwala odczytywać dawne dokumenty nie tylko jako zapis języka, lecz również jako świadectwo relacji społecznych oraz narzędzie organizacji życia publicznego w danej wspólnocie.

Zasadniczy zrąb monografii stanowią dwa rozdziały analityczne: *Dyskurs kancelaryjny* [Siuciak 2024b: 68–186] i *Dyskurs sądowy* [Siuciak 2024b: 187–284]. Autorka wyróżnia te dwa typy dyskursów, ponieważ odzwierciedlają one różne cele pragmatyczne i role podmiotu instytucjonalnego. Dyskurs kancelaryjny obejmuje akty legalizujące i sankcjonujące decyzje administracyjne, a więc teksty, których funkcją jest wprowadzanie zmian w rzeczywistości prawnej i społecznej. Dyskurs sądowy natomiast zdominowany jest przez czynność sądenia i rozstrzygania sporów, realizując funkcję utrzymania porządku publicznego. Tak o tym rozróżnieniu pisze Autorka:

Za podstawę rozróżnienia typów dyskursów znajdujących odzwierciedlenie w górnośląskich zbiorach urzędowych przyjęto zatem w niniejszej pracy realizację różnych celów pragmatycznych, uwzględniających odmienne role podmiotu instytucjonalnego oraz intencje członków lokalnych społeczności zgłaszających się do urzędu. Czynniki te nie tylko kształtowały zachowania i układ ról między uczestnikami zdarzeń komunikacyjnych, ale przede wszystkim wpływały na strukturę zapisanych tekstów oraz ich charakterystykę gatunkową. Uzasadnione wydaje się zatem nazwanie sfery działań, w której podmiot instytucjonalny rozstrzyga spory między członkami podległej mu społeczności oraz osądza wykroczenia przeciwko normom porządku publicznego, dyskursem sądowym. Jest on definiowany przez nadrzędną czynność sądenia, w odróżnieniu od dyskursu kancelaryjnego, wyznaczonego czynnością legalizowania

aktów prawnych i wprowadzania tym samym zmian w rzeczywistości prawno-społecznej [Siuciak 2024b: 188].

Wnikliwa analiza tekstów źródłowych i rekonstruowanych na ich podstawie urzędowych modeli komunikacyjnych ukazuje wyraźną ich ewolucję: od tekstów bardziej narracyjnych, uwzględniających elementy tła sytuacyjnego, do coraz bardziej schematycznych i sformalizowanych struktur, eksponujących sam akt prawny i jego uczestników. Temu towarzyszą przeobrażenia w planie syntaktycznym, ale także leksykalnym i w samej strukturze tekstu. W dyskursie sądowym, jak zasadnie dowodzi Autorka, utrwała się konwencjonalna rama komunikacyjna: złożenie skargi – odpowiedź pozwanego – orzeczenie sądu.

Prowadzona przez Mirosławę Siuciak diachroniczna analiza dyskursologiczna pozwala jej odtworzyć na podstawie średniopolskich górnośląskich tekstów urzędowych nie tylko językowe cechy komunikacji urzędowej, lecz także, jak to ujmował Michel Foucault [Foucault 1977: 64, 164], archiwum formacji dyskursywnej, czyli elementy systemu aksjologicznego ujawniającego się w relacji język – władza czy obywatel – urząd, który charakteryzował ówczesną wspólnotę komunikatywną mieszkańców dawnego Górnego Śląska.

Nowatorskie zastosowanie metod analizy tekstologiczno-dyskursologicznej w diachronicznych studiach genologicznych umożliwiło Mirosławie Siuciak ukazanie ciągłości pragmatycznych funkcji dyskursów kancelaryjnego i sądowego: legalnego regulowania spraw spornych obywateli, np. kwestii majątkowych, sprawiedliwego orzekania w sporach i utrzymania porządku publicznego w społecznościach lokalnych uznających autorytet obowiązującego prawa – które kontynuowane są, choć w zmodyfikowanej formie, w praktykach komunikacyjnych współczesnych instytucji prawnych.

Autorka słusznie wskazuje, że „[p]rzesunięcie perspektywy badawczej z opisu zaistniałych zdarzeń na analizę tekstu pisanego, ujawniających się w nim kategorii tekstowych oraz cech pragmatycznych i strukturalnych pozwoliło na zarysowanie ważnego etapu kształtowania się dyskursów związanych z praktycznym stosowaniem prawa oraz rozwijających się w ramach tych dyskursów form gatunkowych” [Siuciak 2024b: 286].

Odnaczające się nowatorstwem metodologicznym, akrybią filologiczną i erudycyjnością wywodu studium Mirosławy Siuciak przyniosło doniosłe rezultaty poznawcze w zakresie lingwistycznych studiów nad komunikacją instytucjonalną, prowadzonych z perspektywy historycznej: zrekonstruowane dawne praktyki językowe w relacji wspólnota komunikatywna – urząd można rozumieć jako nośniki wiedzy o kulturze, społeczeństwie i ideologiach minionych epok. Autorka dowiodła ponadto w sposób przekonujący, że celowe, świadome

zabiegi integrujące narzędzia analizy dyskursologicznej z tradycyjnym warsztatem historyka języka nie tylko są możliwe, ale otwierają nowe nieopisywane dotąd w polonistycznym językoznawstwie diachronicznym pola badawcze.

Bibliografia

- Foucault Michel (1977), *Archeologia wiedzy*, przeł. Andrzej Siemek, Warszawa.
- Siuciak Miroslawa (2011a), *Przejawy dyskursu publicznego w dawnych tekstach prawnych*, „Język Polski”, t. 41, nr 1, s. 50–57.
- Siuciak Miroslawa (2011b), *Średniowieczny dyskurs prawny – czyli o początkach stylu urzędowego*, w: *Odmiany stylowe polszczyzny – dawniej i dziś*, red. Urszula Sokółska, Białystok, s. 285–298.
- Siuciak Miroslawa (2015), *Ciągłość i zmienność jako problem badań diachronicznych*, „LingVaria”, t. 10, nr 2 (20), s. 149–158.
- Siuciak Miroslawa (2016a), *Dyskurs publiczny w perspektywie diachronicznej*, w: *Dyskurs i jego odmiany*, red. Bożena Witosz, Katarzyna Sujkowska-Sobisz, Ewa Ficek, Katowice, s. 350–357.
- Siuciak Miroslawa (2016b), *Polski dyskurs patriotyczny w prasie i w pismach okolicznościowych z drugiej połowy XVIII wieku*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 23 (43), nr 1, s. 81–93.
- Siuciak Miroslawa (2018), *Nowe perspektywy i zadania historii języka polskiego*, w: *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy*, red. Magdalena Pastuch, Miroslawa Siuciak, Katowice, s. 55–64.
- Siuciak Miroslawa (2019), *Polszczyzna XX wieku w perspektywie diachronicznej – propozycja badawcza*, „Język Polski”, t. 49, nr 2, s. 118–127.
- Siuciak Miroslawa (2024a), *Discourses Related to the Activities of Local Offices in the 16th – 18th Centuries (the case of Upper Silesia)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 31 (51), nr 1, s. 219–233.
- Siuciak Miroslawa (2024b), *Komunikacja urzędowa na Górnym Śląsku w okresie XVI–XVIII wieku. Ujęcie dyskursologiczne*, Katowice.

prof. dr hab. Tomasz Lisowski – Zakład Lingwistyki Antropologicznej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania naukowe: lingwistyka diachroniczna, komparatystyczna i kulturowa, przeobrażenia i normalizacja form językowych, leksyka tekstów religijnych, zwłaszcza polskich renesansowych przekładów biblijnych, synergia język–kultura na przykładzie języka koreańskiego i polskiego.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT

The author declares that there were no conflicts of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION

The author assumes sole responsibility for: preparing the research concept of the article, the way it is presented, developing the method, collecting and analyzing data, formulating conclusions, and editing the final version of the manuscript.
